

Сибірцев В.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки праці та менеджменту

Кіровоградського національного технічного університету

м. Кіровоград, Україна

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-СИНЕРГЕТИЧНА ПАРАДИГМА
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ**

Сучасні трансформаційні процеси, які притаманні глобальному ринковому середовищу, актуалізують питання організації управління розвитком як національної економіки в цілому, так і окремих її складових. Однією з таких складових є сфера зайнятості населення та ринок праці. Їх функціонування відбувається в рамках цілої системи інституціональних норм та правил, які можуть носити формальний та неформальний характер. Для забезпечення управління розвитком національного ринку праці (НРП) перш за все необхідно усвідомити розуміння даного процесу, що значно ускладнюється множинністю підходів до трактування категорії «розвиток». По-друге, розвиток НРП слід обов'язково розглядати не лише через дослідження кількісних, якісних та структурних змін ринку праці. Такі зміни обов'язково слід співвідносити з інституціональною основою функціонування НРП, досягти чого можна в рамках використання здобутків синергетики.

В термінах синергетичного підходу розвиток національного ринку праці трактується як перехід до нового аттрактора, який на думку автора має обов'язково спричиняти старт процесу інституціонального проектування. Саме в рамках сприйняття умов та параметрів дії такого нового аттрактора відбуватиметься селекція інститутів: формуватимуться нові інститути та здійснюватиметься відбір зі старих інститутів. При цьому, закладені старими інститутами норми та правила можуть як залишитися без змін, так і

підлягати певному трансформуванню. По відношенню до ринку праці така селекція інститутів (*CI*) передбачатиме врахування впливу трьох основних сил: безпосередньо ринку, як конкуренції на ринку праці (*PH*); державного регулювання, як формування цілеспрямованих керівних впливів (*ДР*) та соціального партнерства чи сорегулювання, як спільного регламентування певних сфер чи параметрів функціонування ринку праці (*СР*). Інституціональне проектування за такої умови можна представити у вигляді кортежу: $CI = \langle CI_{PH}, CI_{ДР}, CI_{СР} \rangle$.

Узгодження впливів цих сил та змістовне наповнення інститутів ринку праці при переході до нового аттрактора його функціонування також потребують належного регламентування. Для здійснення такого регламентування пропонуємо окремо виділяти інститути розвитку НРП, які будуть доповнювати інститути функціонування НРП. Взаємодія зазначених груп інститутів забезпечуватиме підтримку ринку праці у рівноважному стані, а точніше сприятиме переходу від одного стану стійкої нерівноваги до іншого такого стану. Отже, головною рушійною силою розвитку НРП є інститути та інституціональні відносини, які формуються в результаті спрямованої з боку органів державного управління самоорганізації НРП як нелінійної динамічної системи.

Застосування синергетичного підходу дозволяє при розгляді будь-якої соціально-економічної системи сполучати лінійну та нелінійну поведінку, передбачати взаємодію властивостей стійкості та нестійкості, опиратися одночасно на постійні та тимчасові організаційні структури, врахувавши при цьому як безперервність, так і дискретність параметрів життєдіяльності системи. По відношенню до державного регулювання розвитку НРП такі переваги синергетичного підходу розкриваються врахуванням ряду концептуальних положень.

По-перше, нестійкості ринку праці можна запобігти лише за рахунок механізму ринкової конкуренції. Для забезпечення ж розвитку НРП потрібно підтримувати баланс між цілеспрямованими впливами з боку органів державної влади та нестійкістю ринку праці. Синергетичний підхід передбачає, що розвиток системи обумовлюється наявністю крапок біфуркації, яким притаманні стан нерівноваги та ціла систем протиріч. Наявність стану стійкої нерівноваги системи передбачає можливість багатоваріантного й альтернативного її розвитку в крапці біфуркації. Роль державного регулювання при

цьому зводиться до сприяння переходу до найбільш ефективного аттрактора з відповідним визначенням змісту інститутів розвитку.

По-друге. Не дивлячись на значні переваги синергетичного підходу наголосимо на необхідності надання економічного змісту використовуваному термінологічному апарату. Так, трактування аттрактору як відносно стійкого стану до якого прагне система, по відношенню до економічних об'єктів як правило визначають системою цілей чи стратегічних орієнтирів розвитку. На думку автора такий підхід потребує певного розширення в частині визначення складових частин та розуміння аттрактора. Більше того, одночасно з визначенням таких частин слід визначати якісні характеристики руху системи до обраного аттрактора. Також слід передбачити наявність синергетичного ефекту чи компліментарності з рештою ринків, з якими вступає у взаємодію ринок праці.

Отже, пропонуємо опис аттракторів для НРП (AT) реалізувати через систему множин. Така система регламентуватиме бажані: параметри регулювання виробничих відносин ($\{AT^{BB}\}$), складові соціального захисту ($\{AT^{C3}\}$), рівні компетентностей робітників та особливості застосування навичок ($\{AT^{KM}\}$), складові професійно-кваліфікаційної структури ринку ($\{AT^{IK}\}$), характеристику інфраструктурної підтримки НРП ($\{AT^{IP}\}$), збалансованість та гнучкість НРП ($\{AT^{3B}\}$) та характеристику інституціональної організації ринку праці ($\{AT^{HH}\}$). Даний перелік обмежений вимогами до обсягу тез та може бути розширеним. Аттрактор розвитку НРП за такого підходу формуватиметься або у вигляді кортежу ($AT = \langle AT^{BB}, AT^{C3}, AT^{KM}, AT^{IK}, AT^{3B}, AT^{HH} \rangle$), або за допомогою векторного представлення фазової площини розвитку.

Оскільки перехід до нового аттрактора проходить паралельно з селекцією інститутів, пропонуємо окремим складовим опису аттрактора розвитку НРП поставити або окремий інститут, або норми й правила, зафіксовані в рамках декількох інститутів (IH). При цьому, враховуючи наявність значної кількості підходів до класифікації інститутів, будемо орієнтуватися на розподіл інститутів на економічні (IH_{EK}), нормативно-правові (IH_{HP}) та соціальні (IH_{CI}). Це один з найпоширеніших підходів, який розширимо окремим виділенням введених вище інститутів розвитку (IH_{P3}). Відповідно, на верхньому рівні агрегації сукупність інститутів, які характеризують життєдіяльність НРП представлятиметься у вигляді кортежу: $IH = \langle IH_{EK}, IH_{HP}, IH_{CI}, IH_{P3} \rangle$. Зрозуміло, що далі потрі-

бна деталізація даного кортежу в напрямку виділення конкретних видів інститутів.

В рамках синергетичного підходу внутрішня структура та змістовне наповнення таких конкретних інститутів буде задаватися як відображення певного аттрактора чи його складової. Наприклад, бажані параметри соціального захисту учасників НРП визначатимуть зміст закладених в інститут соціальних гарантій ($И_{СИ}^{СГ}$), норм та правил. Враховуючи введене групування підходів до селекції інститутів ($СІ$), отримаємо наступне: $СІ_{ДР}: АТ^{СЗ} \rightarrow И_{СИ}^{СГ}$.

Взаємодія розглянутих вище компонентів НРП як інституціональної системи один з одним та з оточенням спричиняє появу синергетичних ефектів. Можливі синергетичні ефекти пропонуємо визначати в рамках окремих складових опису аттрактора розвитку НРП у його взаємодії з іншими ринками чи в рамках взаємодії складових НРП. Так, в розрізі професійно-кваліфікаційної структури ринку можливе виникнення синергії з параметрами ринку освітніх послуг. Безпосередньо ж проявом синергетичного ефекту, наприклад, постане покращення параметрів роботи та ефективності функціонування ринків промислової продукції чи фінансових послуг. По відношенню до взаємодії процесів відтворення на ринку праці та зміною (параметрами) поточного технологічного укладу проявом синергетичного ефекту постане якісне покращення знань чи навичок працівників (зростання технологічного укладу призводить до підвищення рівня інтелектуалізації праці). Окремо слід звернути увагу на можливість прояву й внутрішнього синергетичного ефекту. Такий ефект, на нашу думку, можна трактувати як виникнення синергії між нормами й правилами, закладеними у різні інститути.

Прояв таких синергетичних ефектів пояснюється можливістю розгляду НРП як системи, з наявністю у нього відповідних властивостей. Так, властивість емерджентності дозволяє розглянути НРП як єдине ціле, яке має додаткові властивості, відсутні у окремих суб'єктів присутніх на ринку. НРП є складовою національної економічної системи, при цьому він має власну ієрархічну побудову, яка на думку автора має розкриватися через фрактальне представлення елементів ринку праці та властивість ієрархічності. Дія інститутів розвитку ($И_{PЗ}$), спрямована на формування інститутів регулювання ринку праці, має враховувати так звану залежність від попереднього шляху розвитку яка обумовлюється властивістю історичності. Лише її врахування дозволить усвідомити

напрями проведення необхідних інституціональних змін. Спроможність НРП переходити до обраного аттрактора розкривається в рамках дії властивості еквіфінальності (спроможність переходу системи до певного стану поза залежністю від внутрішньої структури. По відношенню до ринку праці це трактується як спроможність революційного оновлення прийнятої системи норм та правил) чи комунікативності (означена наявність зв'язку НРП з іншими ринками).

Отже, синергетичний підхід вимагає, щоб розвиток ринку праці розглядався не стільки з погляду його інституціональної структуризації, скільки з погляду нелінійної динаміки його поведінки. За таких умов параметри та ефективність державної політики у сфері регулювання розвитку НРП визначаються мірою відповідності розроблених заходів параметрам аттракторів розвитку. Якісні характеристики переміщення між аттракторами також пропонуємо визначати в розрізі введеного опису аттрактора розвитку ринку праці. Так, якщо взяти до уваги таку складову аттрактора як інституціональна матриця, то вимогою до управління процесом руху системи постане уникнення так званих інституціональних пасток.

Орієнтація на здобутки інституціональної економічної теорії дає змогу виконати вимогу синергетичного підходу про недоречність нав'язування параметрів та критеріїв оптимізації. Врахування наявності так званого «шляху розвитку» дозволяє у якості орієнтирів державного регулювання розвитку ринку праці використовувати ті значення параметрів функціонування НРП, які встановлюються в результаті нерівноважної самоорганізації. При цьому синергетичний підхід дозволяє досліджувати часові (динамічні) характеристики розвитку НРП. При цьому переходи між означеними аттракторами змістовно являють собою зміну конкретно-історичних форм організації ринку праці.